

ELEMENTUL LATIN ÎN GRAIURILE UNOR LOCALITĂȚI AFLATE LA SUD-VEST DE TIMIȘOARA (GHILAD, BANLOC, DENTA ȘI TOAGER)

Mirela Zamilia DANCIU

Graiurile românești de la sud-vest de Timișoara posedă particularități lexicale caracteristice graiurilor din Banat. Elementul de bază al acestor graiuri (ca de altfel al limbii române), care prin vechimea, răspândirea și frecvența lui a dat naștere la derivate, a dezvoltat o semantică bogată și a intrat în componența a numeroase expresii, este elementul *latin*. Tezaurul latin al acestor graiuri bănățene conține elemente pentru diferitele preocupări ale omului: agricultură, unelte agricole, păstoritul, îmbrăcămintea, casa, gospodăria, părți ale corpului, natură, diviziunile timpului, floră, faună, acțiuni, jocuri și petreceri și diverse altele.

Astfel, pot fi întâlniți termeni precum:

(a) *Acăța*, vb. tranz. „a atârna, a anina” (< lat. *accaptiare) (Candrea-Dens. 6; REW 1663; Pușcariu, *Lat.ti.*, 12)¹. *Acăț* = *aplico*. Anon. Car. (HEM). (DSB, vol. I, p. 89-90).

Afund, adj., adv. „Aflat la (mare) adâncime; adânc” (< lat. **affundare* < *ad*+ *fundum*). I. Adj. „Au aflat o fântână *afundă*”, Țichindeal, F. 139 (DA). Tot cu valoare adjectivală a fost înregistrat termenul și de Stoica de Hațeg, Cr. Băn.150; F. (1890), nr. 48, 548; Candrea, Dial.176, 199; ALB; Iliescu- Birău, F. B.

¹ Al. Ciorănescu în *DELR*, p.17 consideră originea acestui cuvânt ca fiind incertă.

168; FL IV, 260. Cuvântul este înregistrat în localitățile: Utvin; Chișoda, Giroc, Șag; Parța, Cebza, Ghilad, Petroman, com. Ioan Cocioba; (Gaiu Mic), com. I. Turmigan; (Moșnița Veche), com. Nicolae Kalinin; (Birda, Cerna, Opătița, Șipet), com. Nicolae Mioc; (Sintești), com. Partenie Oprescu. II. Adv. „Verchele de afară n-au fost îmbrăcate în zid, ca a Palanchii, dar avea tari bîlvani de 18 țoli groși, *afund* în pământ băgați și 7 șuhe în sus nalți, palisadi”. Stoica de Hațeg, *Cr. Ban.* 164. „Știu că astăzi bați cu sapa scormonind *afund* grădina”. Dr. Roșu (1978), 7 martie, p.3 (Marius Munteanu)².

Opoziția sinonimică între cei doi termeni moșteniți din latină *afund* / *adânc* este reprezentată pe una din hărțile *Atlasului lingvistic român* (ALR II, s.n., harta 837), unde teritoriul țării este divizat în două zone distincte: sintagma *apă afundă* circulă în Banat, Crișana, Transilvania și Maramureș, iar *apă adâncă* în Oltenia, Muntenia, Dobrogea și Moldova³.

Ai, s.m., „usturoi” (< lat. *alium*). În graiurile dacoromâne apar doi termeni pentru denumirea plantei *alium sativum*: în regiunile nord-vestice ale teritoriului dacoromân există termenul *ai* (< lat. *alium*), păstrat și în dialectele românești din sudul Dunării (ar. *al'ŭ*, megl. *al'*, ir. *âl'*), în timp ce în vestul teritoriului (și în limba literară) se folosește cuvântul *usturoi* (un adjectiv substantivizat din sintagma *ai usturoi* „ai care ustură”)⁴, derivat din verbul *ustura* (< lat. *ustulare*) la care s-a adăugat sufixul *-oi* (vezi harta nr. 13)⁵. Fără îndoială că termenul mai vechi, general românesc a fost *ai*. El s-a păstrat în arii laterale, în nordul și sudul Dunării. E cunoscut în Banat și Transilvania. „Strîngă-mă frundză gie *ai* / Dacă vriei să mă mai ai!” (Marga), Jompan, M. 15. *săpăm săpa*

² Cf. *DSB*, vol. I, p. 128-129.

³ Vezi Teaha, *Cuvinte latinești*, p. 310.

⁴ Vezi Todoran, *Contribuții*, p.154.

⁵ *Ibidem*, harta 13.

și *ăiu* ALR s.n., vol. I, harta 28, punctul 36. *să băgă ai în urîake și să dăscîntă dă năcăjît*. NALR Ban., vol. I, harta 42 / 57 M, N. Borza, *Grăd. Băn.* 361; Candrea, *Dial.* 199; ALB. (Berzovia, Iezeriș) Ghițu, *Partic. băn.* 296, 297; TDR 270⁶.

Are și derivatele: *a ai* „a pune usturoi în mâncare”; *aitură* (folosit mai ales la pl. *aitur*) ”piftie”.

Usturoi este un cuvânt mai nou, față de *ai*, și e format pe teren românesc. El a reușit să se impună în o parte a ariei originare a lui *ai*, datorită valorii sale mai expresive, iar *ai* a pierdut din teren, probabil și din cauza unui redus suport fonetic, care, în același timp, avea și dezavantajul unei coliziuni omonimice cu pers. a II-a sg. Indicativ prezent a verbului *a avea* (*ai*), supărătoare în exprimări precum *ai ai?* (lat. *habes alium?*).

Ajuná, vb. I, intrans. (în practicile religioase) „a mânca de post, a mânca de sec, a posti”, atestat la ANON. CAR. sub forma *Agsun = jejuno* (apud DA, t. I, p. 79). „Astăzi *am ajunat* toată ziua”. *Gr. băn.* 191. Liuba-Iana, F.XXVIII, nr.11, 122. *am ažunát* ALR II, vol. I, harta 194, punctul 29. Termenul provine din lat. pop. **ajunare* (DDA, p. 123). De la verbul *ajuna*, s-a format substantivul *ajun* „post”, care circulă și prin Transilvania⁷.

Aniná, vb. I, tranz. și reflexiv.1. Tranz. „a agăța, a atârna, a pune”. ”*Anină* în pod chimeșile ca să se usche (usuce)”. *Gr. băn.* 192. Novacoviciu, C. B. 3 (Timișoara și jur). 2. Refl. „A se cățăra, a se cocoța”. „Copiii *s-or aninat* în pom”. Cu acest sens termenul a fost cules pentru DSB din localitățile: Herneacova, Ghilad, Cebza, Birda, Opățița, Șipet. (< lat. **anninare*)⁸.

Anțărț, adv. „acum doi ani” (< lat. *anno tertio*) (ALR II, s.n., III, harta 780 / 27, 29, 36, 47, 76; ALRM, s.n., vol. III,

⁶ Cf. Pușcariu, *LR*, I, h. 27; vezi *DSB*, vol. I, p.142.

⁷ Vezi Frățilă, *Târnave II*, p. 130.

⁸ Vezi *DSB*, vol. I, p. 68-69.

harta 595; V. Rusu, *Contribuții*, p. 88). Termenul este înregistrat de Șchiopescu, 10: „Și...mi-o spus și nana Sofi ce-ai făcut cu ea *anțărț*” (Lugoj), precum și în IZV. (1937), nr. 4, 147. Caragiu, Comp. 184, Lighezan, GR. 98, TDR, 270. Aria sa de răspândire (cf. DSB, II, p.72) cuprinde Herneacova: „Nu ci-am mai văzut dă *anțărț*. *Anțărț* tuamna”, Slatina Nera, Vermeș, Ianova, Sinersig, Topolovățul Mare, dar și Valea Almăjului.

Asëra, vb. I, tranz. și reflexiv. 1. (despre animale) „a pândi, a sta la pândă”; (despre oameni) „a aștepta cu nerăbdare”, atestat la ANON. CAR. sub forma *expecto*; (< lat. *acinari*) (cf. CADE; DA; ALR s.n. III, h.673 / 36 *ásēră după hîrț să-l prindă*; ALRM s.n. II, harta 487 / 36, 76; Grecu, Berzovia, 49; Al. Graur, BL, VI, 152; Al. Ciorănescu, DELR 45); (< lat. *celo, -are*) (cf. Giuglea, DR III 1090; Pușcariu, DR II, 592- 593). „*Áseră* să vadă, s-ascúlčē” (VB. *Gr. băn.* 191). Termenul este înregistrat în DSB, I, p. 92 în Ghilad, Banloc, Remetea Mare, Vermeș (Lighezan, GR.98). De asemenea este atestat de Weigand în *Jahresber.* III, 313 la Rusca, de Stoica de Hațeg, *Cr. Ban.* 166, precum și de Șandru, *Almăj*, 144. 2. „a dori ceva; a i se lăsa la ceva; a pofti” *ásérá*. „Vez o mîncare, *fi* să *ásēră* la ea.” Jb. (Ghilad). 3. „a păzi”. „Ce *aceri* (*păzești*) noaptea la piroată?” (Globucraiova). L. Costin, *Gr. Băn.* II, 151.

Asuda, vb. I, intrans. „a transpira”; *asúd* (ALR II / I, 94/ 2, 36, 47, 76); *am_asudát* (NALR BAN. I, 109/ 4, 8, 20); *asud – asúđ* (Urițescu, *Fon. Ban.* 9); - ar. *asudari* (< lat. *assudare*) (DDA, p.234). Cf. și megl. *sudari*, (*an*)*sudari* (< lat. *exsudo, -are*) (Capidan, *Meglenoromâni*, III, p. 279, s.v. *sud*)⁹.

Bărbat, s.m. „soț” (< lat. *barbatus*); *bărbátu mieu* (*și uómu mieu*) (ALR II, 129/ 27, 36, 47, 76); *i-o murit bărbátu* (ALR VI, 1706/ 27, 29, 36, 76).

⁹ Vezi Frățilă, *Contribuții lingvistice*, p. 87.

BocezuŃe, s.f. „botez; petrecere prilejuită de botez”. Din punct de vedere etimologic, *bocezuŃe* derivă din lat. pop. **baptidio*, -ionem (DA); CADE îl consideră a fi continuator al latinescului **baptizionem*; Scriban îl dă ca provenind din **botezăciune*, prin analogie cu *răpegiune*, *putregiune*. Lucrările lexicografice îl prezintă ca „arhaic și dialectal” (CADE, DA) „vechi” și (rar) regional, Bucovina (Scriban).

În limba veche, cuvântul *bocezuŃe* era, se pare, mai răspândit (și ca frecvență, dar și din punct de vedere teritorial) decât în zilele noastre, după cum arată atestările sale relativ numeroase¹⁰. În graiurile de la sud-vest de Timișoara, *bocezuŃe* se întrebuințează, în special, cu sensul de „petrecere prilejuită de botez”.

Brăcire, s.f. „cingătoare de lână șesută la război, braciră, brâu îngust șesut «din părul scos din lână»” (Liuba-Iana, M. 21), cf. Jahresber. III. 277.”Tu, mîndro, cu *brăciri* noi/ Ce nu mai vini pe la noi?” Hodoș, C. 65 (DA); pl. *brăciri*, s.f., „Brîu, cingătoare țesută din lînă, lată cam de o palmă, cu care se înfășurau femeile. Nu era socotit neaparat un element de podoabă, pentru că se purta zilnic. Var. *brășire*” (DSB, vol. IV, p. 114).

Forma *brăciri* este prezentă și în scrierile bănățeanului Stoica de Hațeg: „Care [daruri] toate fură cu brîne, *brăciri* de aur înfășurate” (p. 97); „cu brîne roșii, mărgelate, *brăciri*, inele în degete, la grumazi multe mărgelate” (p. 154). În colecția de balade din Transilvania, aparținînd folcloristului arădean Ath. Marienescu termenul *brăciri* este glosat cu sensul de „brâu îngust de încins, cingătoare” (Marienescu, *Poezii pop.*, *Glosar*, s. v.). Inventarul de date a fost completat de Teofil Teaha și cu alte contribuții: *brăcire* „Gürtel” (Weigand, Jb. 1900, p. 82); *brăciri* „bete, cingătoare” (Gălcescu, p.119); *brășiri* (pl.) „bete” (Gregorian, *Graiul Olt. Băn.*, p. 119); *brăciri* „bete”: „încinge-te bine Mario, cu *brăcirile*” (*Lex. Reg.*, I, p. 48, localit. Bistrița, jud.

¹⁰ vezi L. Botoșineanu, *op. cit.*, p. 243, nota 21.

Mehedinți); *brăşire* „cingătoare, brăcină, brâu îngust”: „Vai săraca cătană / Când îi vine porînca / Lasă lingura pe blid / Și pă mumă-sa plîngînd / Lasă *brăşira*-n părete / Și casa plină de fete / Lasă *brăşira* în cuñ / Și casa plină de juni” (Şandru, *Folclor*, p. 462, localit. Căvăran, jud. Caraş- Severin). Din graiul românilor din valea Timocului este consemnată următoarea atestare: *brăcîre* „cingătoare înflorată pentru femei”: „Nu e cîrpa neagră-n brîu / Ma-s *brăcîre* cumpărate / Trei galbeni și jumătate” (Sandu Timoc, *Cîntece*, p. 420, 494)¹¹. (<lat.pop. *bracile*, idem, Meyer- Lübke, R. WB. Nr. 1258). Cf. *brăcinar* (DA).

Cărare, s.f. “drum îngust pe care se poate umbla numai cu piciorul” (< lat. *cararia*) (Densusianu, *Hlr.*, 159; Puşcariu 287; Candrea-Dens., 244; *REW* 1718; Philippide. II, 636).

Cadă, s.f. “vas mare din doage de lemn și cu cercuri de fier, înalt până la doi metri, cu gura de două ori mai mare decât fundul”, “putină” (< lat. *cada*, -*am* = *cadus*) (Puşcariu, *EW*, 249, p. 21; DA, p. 14)¹²: „Că atâta-i de-foiată [nora] / Ca și-o *cadă* dezlegată” (Luncani, p. 151)¹³. Termenul este păstrat într-o serie de limbi și dialecte romanice: kalabr. *katu*, tarent., neap., abruzz. *kate*, arag. *cado* (*REW*, nr. 1456) și circulă în Transilvania și Banat alături de *bute* (< lat. *buttis*) (vezi *ALRM* s.n., vol. I, harta 132 și *ALRM* II, vol. I, harta 317)¹⁴. În subdialectul muntean, termenul corespunzător este *putină* (< lat. **putina*) (vezi R. Todoran, *Cu privire la repartiția graiurilor dacoromâne*, LR, V, 1956, nr. 2, p. 46 și harta nr. 3 de la p. 44).

Carte, s.f. „scrisoare” (< lat. *charta*, -*am* „hârtie, scrisoare”) (Puşcariu 99; Candrea-Dens., 273; Philippide, II, 636; DAR;

¹¹ Cf. Teaha, *Cuvinte latinești*, p. 327.

¹² Pentru repartiția în dacoromână, vezi R. Todoran, *LR*, V, nr. 2, p.46 și h. nr. 3 de la p. 44.

¹³ Vezi Şandru, *FR*, apud Frăţilă, *Studii lingvistice*, p. 107.

¹⁴ Cf. Frăţilă, *Târnavă II*, p. 131.

Ciorănescu, DELR, 1489); forma românească este sau pl. *chartae* sau a fost refăcută din pl. *cărți*, după modelul lui *parte – părți*: comp. Lucca *karte* (CDDE 273, p. 41): „Măi bād'iță din d'epart'e / Mai trimeț'e cîti-o *carte*” (Căvăran, p. 17); „Cucule, cu peana sură / Scrie-o *carte* și-o ia-n gură” (Luncani, p. 75)¹⁵.

Căpăta, vb. I, tranz. „a dobândi”, „a primi” (< lat. pop* *capitare*) (Pușcariu 973; Candrea-Dens., 241; Philippide, II, 635; Ciorănescu, DELR, 1405): “Floare albă dă pă stog / Gândeșui, néico, că te rog, / Ba io nu, ruga-te-ar dracu, / Că io *m-am căpătat* altu” (Căvăran, p. 31)¹⁶.

Cânta, vb. I, intrans. “a plânge; a boci (de obicei la înmormântare)” (< lat. *cantare*), sens cunoscut, de asemenea, în graiurile ardelenesti.

Căștiga, vb. I, intrans. „a se îngriji, a se primeni; a se curăți” (< lat. *castigare* „a certa, a pedepsi; a conține, a strânge”) (DA): „*Je câștigă-tse* frumos, / Să merțem la oi în dos” (Luncani, p. 120); „Când iera dumińeca / [Vălianu] Tăt frumos *să cîștiga*” (Curtea, p. 134)¹⁷.

Cure, vb. III, intrans. „a fugi, a alerga” (< lat. *currere*) (Pușcariu 455; Candrea-Dens., 451; REW 2412; DAR; Ciorănescu, DELR, 2703). Termenul apare înregistrat de Dumitru Șandru în culegerea sa de folclor în exemple precum: “Sfântu George *o curs* după iel [după balaur] și l-o împuns cu sulita” (Gladna, p. 139); “...care rămâne mai pe urmă [...] ăla *cuře* după copii” (Jdioara, p. 201)¹⁸.

Curechi, s.f., varză” (< lat. *coliculus*) (Cipariu, *Elem.*, 18; Pușcariu 460; Candrea-Dens., 456; REW 1727; DAR; Rosetti, I, 66; Ciorănescu, DELR, 2705). “Mândra cu bańi pă piept, /

¹⁵ Vezi Șandru, *FR*, apud Frățilă, *Studii lingvistice*, p. 107.

¹⁶ *Ibidem*, p. 107.

¹⁷ *Ibidem*, p. 108.

¹⁸ *Ibidem*, p. 108; vezi și TDR, p. 270.

Mâncă *cureklu* năfiert” (Căvăran, p. 105); “Ne adușea scafe d’e-alea d’e lemnu cu *cureki*” (Căvăran, p. 136)¹⁹. *Curechi* se găsește în graiurile din Banat și Transilvania, diferențiindu-le de cele din Muntenia și Oltenia (cf. S. Pușcariu, LR, vol. I, harta 33)²⁰.

Cute, s.f. „piatră pentru ascuțit coasa” (<lat. *cos*, *cotem*). Această formă este întâlnită și în graiurile ardelenesti, dar se diferențiază de forma *gresie*, de origine autohtonă, folosită în graiurile din Muntenia²¹. – Megl. *cuti*, Lar. *Cos* (Pușcariu 471; Candrea-Dens., 467; REW 2275; DAR) cf. it. *cote*, calabr. *cute*, sp. *codón* „piatră”, port. *godo* (DELR, 2737). Al. Ciorănescu consideră că termenul rezultat în română nu este normal deoarece lat. *cotem* trebuia să dea **coate*, precum *florem* > *floare*, dar îl pune pe seama analogiei cu *cuțit* și *ascuți*.

Cutrupi, vb. IV, tranz., „a înveli, a acoperi” (<lat. **contorpire*, *contorperere*, **contorpscere*) (Tiktin; Candrea-Dens., 469; Ciorănescu, 2505). Termenii *cutrupi* și *acotropi* cuprind o arie compactă din centrul Banatului. În aceeași zonă (punctul 43: Foeni) a fost înregistrat și derivatul *acutrupiș* „acoperiș”, cunoscut și în graiul din Țara Hațegului și în cel din Valea Timocului, sub forma fonetică *cutropiș* (DA s. v.; DR IV, 1924-1926, p. 472). Cu privire la etimologia verbului *cutrupi*, părerile specialiștilor sunt împărțite: unii admit originea latină a termenului, alții se pronunță pentru originea germanică, deși această variantă ridică probleme atât fonetice, cât și semantice. Acest termen cunoaște și sensuri multiple, diferențiind de la o zonă la alta²².

¹⁹ *Ibidem*, p. 108.

²⁰ Vezi Frățilă, *Târnave II*, p. 133; Ciorănescu, *DELR*, p. 270.

²¹ Termenul latinesc se păstrează și în alte dialecte și limbi romanice cf. it. *cote*, sp. *codón*, port. *godo*.

²² În ceea ce privește sensurile acestui termen, vezi Maria Purdela-Sitaru, *Elemente lexicale conservatoare în subdialectul bănățean*, în LR, nr. 5, XXVIII, 1979, p.518.

Dedá, vb. I, intrans. 1. „a se deprinde, a se obișnui, a se familiariza cu ceva, a se acomoda”; 2. „a se consacra, a se dedica unui anumit lucru”. Cuvântul provine din lat. *dedere*, prin intermediul unei variante vulgare **dedare* (Pușcariu, 493; Candrea-Dens., 472; REW 2511; Candrea; Rosetti, I, 167; Ciorănescu, 2820). În graiurile de la sud-vest de Timișoara verbul este întâlnit cu ambele sensuri: „*s-o dedat* la-nvățătură” (Banloc); „o durat șeva pîn *s-o dădat* cu locu” (Ghilad).

Pe valea inferioară a Târnavelor, a Secașelor și a Sebeșului, verbul are pe lângă sensurile amintite mai sus și pe acela de „a pofti cu lăcomie (mai ales despre femeile gravide și despre copii)”, „a râvni, a jindui după ceva de mâncare”: „nu mânca mere în fașa copilului, că *i se dedă*”²³.

Foale, s.f. “burtă, pânțe, abdomen” (< lat. *follis*). Cuvântul unește graiurile din Banat de cele din Transilvania de centru și de sud-vest, deosebindu-le de cele din Crișana (unde se spune *pîncete* și *dobă*), de cele din Transilvania de nord-est și Moldova (unde se spune *pîntece*) și de cele din Muntenia, Oltenia și Dobrogea (unde se spune *burtă*) (vezi ALRM I, vol. I, harta 60; ALRM, vol. II, harta 314).

Cuvântul apare în câteva locuri din colecția lui D. Șandru: „Frumoasă cârpă m-o luat [badea] / Pă mijloc îi rotocoal'e / Pă multșe l'e doare-n *foal'e*” (Căvăran, p. 15); „...durime d'e *foal'e*” (Gladna, p. 138); „Cu suflétu am suflat-o, / Buba d'in *foal'e*-am mânat-o” (Căvăran, p. 177)²⁴.

Hoară, s.f. „păsări de curte, orătăni” (< lat. **ovaria* “ouătoare”) (CDDE, nr. 1295; DLR, tom. VII, partea a 2-a, litera O). Termenul a fost notat de Weigand din Surducu Mic și este cunoscut în Banat, Transilvania de sud-vest și Oltenia. Fiind întrebuițat mai ales la plural, este numele generic dat păsărilor

²³ Vezi Frățilă, *Târnave II*, p. 134.

²⁴ Vezi Șandru, *FR*, apud Frățilă, *Studii lingvistice*, p. 109.

de curte. Pentru aria termenului, vezi ALR s.n., vol.II, harta 361; ALRM, s.n., vol. I, harta 243; NALR-Oltenia, vol. III, harta 426, iar pentru situația din Almăj, E. Beltechi, *Elemente arhaice în graiurile din Almăj (Banat)*, în SLLF, IV, Reșița, 1978, p. 123.

Imală, s.f. „lut”, folosit pentru lipitul caselor, (un derivat cu sufixul *-eală* de la *a ima* „a murdări, a mânji cu noroi, a întina”) (< lat. *limo,-are* „a murdări, a stropi cu noroi”). Substantivul apare și într-un text folcloric cules de D. Șandru la Luncani, în cântecul miresei: “Casa striinului îi văruiță cu var, / Pă d’inuntru-i cu amar, / Da casa măicuți me’ e / Îi spoită cu *imală*, / Pă d’inuntru-i cu t’icnială” (p. 151)²⁵.

Încinta, vb. I „(se) aprinde, a (se) înfierbânta”, reprezintă un derivat de la participiul **încint* pe care DA (s.v.) îl explică ca rezultând prin confuzia de înțeles dintre (*a*) *încinge* și (*a*) *încinde*, fapt care a avut drept urmare și o confuzie a formelor de participiu: **încint* < lat. *incinctum* (< *incingo, -ere*), păstrat în ar. *țimtu* (v. DDA s.v.) și *încins* < lat. *incensum* (< *incendo, -ere*), astfel încât s-a întrebuițat *încins* și ca participiu al lui (*a*) *încinge*, iar **încint* și ca participiu al lui (*a*) *încinde* (< lat. *incendo, -ere*). De la acest **încint* s-a dezvoltat verbul (*a*) *încinta*, care presupune o formă latină *incento, -are* < **incentrum* = class. *incensum* (CDDE 849)²⁶. Verbul este întâlnit în exemple precum “s-o *încintat plita*” (Ghilad); “s-o *încintat dă atîta joc*” (Banloc).

Înțâna, vb. I “a fixa provizoriu, a propti; a așeza un lucru încât abia să se țină drept; a sprijini slab ca să poată cădea ușor” (< lat. *in- tenuare*) (Candrea- Dens. 876; REW 8654; DAR; Rosetti, I, 168; Ciorănescu, DELR 4443, DA p. 222).

June, s.m. “flăcău; tânăr în puterea vârstei neînsurat, burlac, holtei” (< lat. *iūvēnis*) (Pușcariu 921; Candrea-Dens., 920; REW

²⁵ *Ibidem*, p. 109.

²⁶ Vezi Teaha, *Cuvinte latinești*, p.286.

4642; DAR; Ciorănescu, DELR 4649; DA p. 261). Termenul este cunoscut, în afară de Banat, și în Transilvania de centru și de sud (vezi ALRM I, vol. II, harta 258). Apare des și în textele culese de D. Șandru: „La *june* fără mustață / Numa bun de strîns în brață” (Luncani, p. 75); „Socru-meu așa dzîșea /- Ia tu, *juñe*, fata mea” (Căvăran, p. 25); „C-așa-i gura *juñelui* / Ca și mura câmpului” (Băsești, p. 82)²⁷.

Lemn, s.n. „copac, arbore” (< lat. *lignum*) (Pușcariu 963; Candrea-Dens., 976; REW 5034; DAR, Ciorănescu, DELR 4781). Sensul de „arbore” există și în latina târzie și în italiană. Cu acest sens cuvântul apare și în cele mai multe graiuri din Transilvania²⁸. În aceeași culegere a lui D. Șandru apare: „În păduře-s *l'emñe* multșe, / Și-mi fac patu-n șinș minutșe” (Gladna, p. 66)²⁹.

Lumină, s.f. (< lat. **luminina*, -am, dintr-un adj. **lumininus*, -a, -um < *lumen*, -inis, devenit **lumnina*, de unde, prin reducerea lui -mn- aton la -m-, *lumină*) (CDDE 1016) în Banat, ca și prin Ardeal, are și sensul de „lumânare” (vezi ALRM, s.n., vol. III, harta 1210): „să aprindē lumina șē-o tras să mlără” (Ghilad); „Să stea popa lângă t'ine, / Popa cu căd'elnîța, / Mumă-ta cu *lumina*” (Căvăran, p. 14)³⁰.

Moare, s.f. „zeamă de varză” (< lat. *moria*) (DLR, s.v.; CDDE, 1151). Este uzual în Banat, pe valea Târnavelor, în părțile Sibiului, Făgărașului, cât și în Transilvania de nord-est³¹. Cuvântul este cunoscut și în aromână: *moare* „chou aigri dans d'eau de saumure” (< lat. **moria*, *muria* „saumure, eau salée”) (DDA, p. 819)³².

²⁷ Vezi Șandru, *FR*, apud Frățilă, *Studii lingvistice*, p. 109.

²⁸ Vezi Frățilă, *Târnavel II*, p. 141.

²⁹ Vezi Șandru, *FR*, apud Frățilă, *Studii lingvistice*, p. 110.

³⁰ *Ibidem*, p. 110.

³¹ Pentru repartitia geografică a acestui termen, cunoscut și în graiurile din Transilvania, vezi Pușcariu, *LR*, I, h.32.

³² Vezi Frățilă, *Contribuții lingvistice*, p. 90.

Muiere, s.f. „femeie, soție” (< lat. *mulier*, -em).Termenul circulă în Banat, Crișana, centrul Transilvaniei, precum și în Transilvania de sud , spre deosebire de Muntenia, unde pentru aceeași noțiune se folosește termenul *femeie* (vezi ALRM I, vol. II, harta 278; ALRM, s.n., vol. III, harta 1140). D. Șandru i-a atestat în materialul colectat pentru culegerea de folclor: „Bărbatu i s-o sculat / Pe *muiere* o-ntrebat” (Căvăran, p. 39); „- Șe-mi dzîseși tu, mă *muiere*” (Jupa, p. 4)³³.

Cuvântul este cunoscut și în dialectele românești din sudul Dunării (ar. megl. *mul'ari*, ir. *mul'ere*. De la acest termen s-au format:

- subst. *muierotcă* (despre bărbați) „cu apucături muierești”;
- adj. *muieros*, „bărbat fricos care plânge repede”;
- adj. *muieric* (despre bărbați) „afemeiat”³⁴.

Morminți, s.m. „cimitir” (< lat. *monumentum*, -i, s.n. „mormânt”). Forma de plural este explicată, în evoluția ei de la latină la română de CDDE 1153. (v. și Graur, *Corrections*, p. 29; Fischer, *Lexic*, p. 171): „am curățat la morminți” (Ghilad).

Atlasul lingvistic român consemnează prezența pluralului *morminți* „cimitir” în întreg Banatul, precum și în sudul Crișanei, în Banatul sârbesc, pe valea Moravei și a Timocului, dar și la aromâni și meglenoromâni (ALR I, harta 301).

Pluralul *morminți* „cimitir” îl regăsim în Mehedinți (NALR-Olt., II, MN plș. 23, pct. 949, 950), în zona Porților de Fier (Cohuț – Vulpe, p. 336), pe malul stâng al Oltului, la vărsarea acestuia în Dunăre (ALRR- Munt. Dobr., II, harta 168, pct. 780), precum și în nordul Dobrogei (ALRM I, harta 423, pct. 675, 679; ALRR-Munt. Dobr. II, h. 168, pct. 880, 883)³⁵.

³³ Vezi Șandru, *FR*, apud Frățilă, *Studii lingvistice*, p. 110.

³⁴ Vezi Ursan, *Mărginimea*, p. 217, apud Frățilă, *Târnavă II*, p.143.

³⁵ Vezi Teaha, *Cuvinte latinești*, p. 288.

Pentru aromână, T. Papahagi înregistrează formele de plural: *murminz(i), murmințî* „cimitir” (DDA s.v.).

Nat în expresia *tot natul* „toată lumea, fiecare” (< lat. *natus* „născut”) (Pușcariu 1158; Candrea-Dens., 1208; REW 5851; Ciorănescu, 5625) (vezi ALRM, s.n., vol. III, harta 1156). Locuțiunea pronominală apare înregistrată într-un descântec din Luncani: „Așa să fiu ieu mai mare. / La toț vîrșnișii miei / La *tăt natu* și vădzută” (p. 193)³⁶.

Nea, s.f. “zăpadă” (< lat. *nix, nivem*) (Pușcariu 1160; Candrea-Dens., 1211; REW 5936; Unbegaun, *Orbis*, II, 347-51; Ciorănescu, 5647). Cuvântul se folosește în întreg Banatul (vezi NALR-Ban., III, harta 527). Este considerat un termen general în Banat și de către G. Weigand (*Jahresber*, p. 125). Apare și într-un text satiric cules de D. Șandru din Gladna: „Că și domni au mândruță / L’ e poartă vara-n căruță / Și iarna pă *ne* d’escultă” (p. 113)³⁷.

Noacînă, s.f. „oaie de un an” – var. *noaten*, Mr. *noaten*, megl. *noatin*, istr. *notir* (< lat. *annotinus, -a, -um* „în vârstă de un an”, DLR, s.v.; Pușcariu 1186; Candrea-Dens. 59; REW 485). Din rom. provine mag. *notin*³⁸.

Păcurar, s.m. “cioban” (< lat. *pecorarius*) (Densusianu, *Hlr.*, 159; Pușcariu 1238; Candrea-Dens., 1301; REW 6326; Ciorănescu, 6004; DLR; CADE; Scriban) – Mr. *picurar*, *picular*, megl. *picurar*, istr. *pecuror*. Dicționarele îl înregistrează cu precizarea “vechi” (Scriban) sau “învechit și regional” (DLR) și îi consemnează prezența în special în zonele montane (CADE).

Termenul formează arie compactă în Banat și Transilvania (fără punctele din sudul acesteia: 83, 130, 172, 182, 192, unde a

³⁶ Vezi Șandru, *FR*, apud Frățilă, *Studii lingvistice*, p. 111.

³⁷ *Ibidem*, p. 111.

³⁸ Cf. Ciorănescu, *DEL*R, p. 546.

pătruns termenul *cioban*) (vezi ALRM, s.n., vol. I, harta 257; S. Pușcariu, LR, vol. I, harta 13)³⁹. D. Șandru l-a cules într-un text din Căvărnan: “Cântă cucu-n par d’ e viie / Io cfed’ eam că-m’ cântă miie, / Cântă la un *păcurar’* / Să-i păzească oil’ e / Să nu mînse flofil’ e” (p. 39)⁴⁰.

Păsără, s.f. „vrabie”. Acest înțeles se păstrează în Banat, Transilvania și prin Bucovina (DLR, s.v.) (< lat. *passarem*, forma vulgară a lui *passerem*) (v. Pușcariu 1280; Candrea-Dens. 1350; REW 6268)⁴¹. Cu sensul de „vrabie”, termenul a fost notat de Weigand (WLAD) în punctele 140, 143, 148, 149 (Crișana), 231, 234, 241 (Maramureș), 133 (lângă Turda), 209, 217, 219, 220, 226 (pe valea Mureșului), 107-109, 113, 114, 122, 212-214, 216 (pe Târnave)⁴².

Pătură, s.f. „foaie de aluat pentru prăjitură, tăieței” (< lat. **pittula*, dim. de la **pitta* “pată”, cf. *pată* (Candrea-Dens. 1358, Pușcariu 1287, REW 6548); din lat. **coactile*; prin intermediul unei forme **quactula* (Giuglea, *Dacor.*, II, 819; cf. REW 2001a)⁴³. Cu acest înțeles, cuvântul e cunoscut și în graiurile de tip ardelenesc (v. ALR II, s.n., vol. IV, harta 1080). În aromână, substantivul este de genul neutru: *petur*, pl. *peture* (vezi DDA)⁴⁴.

Rug, s.m. „nume dat unor arbuști spinoși din familia rozaceelor” (< lat. *rubus*) (Diez, II, 58; Pascu, I, 141; Ciorănescu, 7277). – Mr.(a)*rug*, megl. *rug*. A fost înregistrat de D. Șandru în două localități din nord-estul Banatului: “Frundză verđ’ e, *rugul’ e*, / Ia-mă-n brațe, dragul’ e” (Băsești, p. 82); “*rug de trandafir*” (Gladna, p. 105)⁴⁵.

³⁹ Cf. Frățilă, *Probleme*, p. 140; Frățilă, *Târnave II*, p. 144.

⁴⁰ Vezi Șandru, *FR*, apud Frățilă, *Studii lingvistice*, p. 111.

⁴¹ Cf. Ciorănescu, *DELR*, p. 583.

⁴² Vezi Frățilă, *Târnave II*, p. 143-144.

⁴³ Cf. Ciorănescu, *DELR*, p. 587.

⁴⁴ Vezi Frățilă, *Târnave II*, p. 144.

⁴⁵ Vezi Șandru, *FR*, apud Frățilă, *Studii lingvistice*, p. 112.

Soarce, s.f. “placentă” (< lat. *sors, sortem*) (DDA, s.v.; Pușcariu 1603; REW 8107; Ciorănescu, 7953), cunoscut , cu același sens și în Transilvania și aromână: „di tu soarte pîn’ tu moarte” (T. Papahagi, DDA)⁴⁶. În graiurile românești de la sud-vest de Timișoara, termenul se folosește numai pentru *placenta* (animalelor): *vaca o lăpădat soarcea* (Ghilad).

Sufulca, vb. “a sumete” (< lat.**suffolico,-are* “a se plia ca foalele” < *föllis*) (CDDE 621; Pușcariu 1678; REW 8432; Tikin; Candrea; Ciorănescu, 8331). Termenul este notat de D. Șandru într-o colindă culeasă din Căvărân: “Mîneși largî își *sufulca* [...] Și-n grăd’ înă să dușea” (p. 146)⁴⁷.

Sumuța, vb. “a asmuți câinii” (< lat.**submotiare* < *submotium* < *sub-movere*). Apare notat de D. Șandru într-o doină strigătură culeasă din Jdioara: “Asară la vîmea șînei / *Sumuța* mîndra cu cîni.” (p. 110)⁴⁸.

Tuna , vb. 1. “a intra” (< lat. *tono,-are*) în expresia “tuñe dracu-n îel să tuñe”; “*Tune, dracu-n voi de juni / Că de fete un vi-s buni*” (Comorîște, Oallde, Căraș, p. 120, apud V. Frățilă, *Contribuții lingv.*, p. 58); „Tună rău-n vuoî dă zună, / Că dă fîcēc nu vi-s buni, / Că țucăț părięcili, / Și gîndîț că-s fîcęcili!” (Ghilad, B. M.); „*Tune dracu-n pielea lor*” (Călinescu, E.O., I, 108) (DA, p. 710-711). 2 „a se produce un tunet; a se auzi tunetul” (Cf. Anon Car.): „Plesmuiaște norii în văzduh și aci cu trăsnierea și lucirea tună”.

Verbul circulă și prin Ardeal, fiind prezent și într-o doină culeasă de la Gladna de D. Șandru: “*Tuñe* dracu, badzeo-n tșîne, [...]” (p. 56)⁴⁹.

⁴⁶ Vezi Frățilă, *Târnave II*, p. 146.

⁴⁷ Vezi Șandru, *FR*, apud Frățilă, *Studii lingvistice*, p. 112.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 112.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 112.

Turtă, s.f. “tartă, prăjitură” (< lat. **turta*) (Pușcariu 1743; REW 8802; Al. Ciorănescu, 8998): ”În săptămîna nunți să fasă pregăcirîie dă nuntă. Să fasă turtă...” (Ghilad).

(a) *Uređa*, vb. intrans. „a țipa, a chiui” (< lat. *oro*, -are „a ruga, a cere, a solicita”) (Guțu s.v.; Fischer, *Lexic*, p. 168; DEX s.v.; DLR, t. XII, partea a 2-a, p. 1313). Forma a fost înregistrată și în valea Timocului⁵⁰.

Drept concluzie, se poate spune că latina a dat în domeniul lexicului fondul esențial, nucleul care există și rezistă în română. Cuvintele moștenite din latină, datorită importanței lor sub toate aspectele, constituie stratul lexicului românesc, și, implicit, al graiurilor românești de la sud-vest de Timișoara, alături de care s-au rînduit numeroase alte elemente, venind din surse și timpuri diferite.

BIBLIOGRAFIE ȘI ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

- ALB = I. A. Candrea, *Atlas lingvistic al Banatului* (mss, la Biblioteca Centrului de Cercetări Fonetice și Dialectologice, București).
- ALR I = *Atlasul lingvistic român* publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Pușcariu, Partea I, de Sever Pop, vol. I, Cluj 1938; vol. II, Sibiu-Leipzig, 1942.
- ALR II = *Atlasul lingvistic român* publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Pușcariu, Partea II, vol. I: A. Corpul omenesc, boale (și termeni înrudiți). B. Familia, nașterea, copilăria, nunta, moartea, curtea, focul, mobilierul, vase, scule de Emil Petrovici, Sibiu-Leipzig, 1940.
- ALR, s.n., VII = *Atlasul lingvistic român*, serie nouă, vol. I/VII, București, EA, 1956/1972.
- ALRM II, s.n. = *Micul Atlas lingvistic român*, Partea a II-a, serie nouă, de Emil Petrovici, redactor principal: Ioan Pătruț, vol. I (1956), II (1967), III (1967), IV (1981), București, Editura Academiei.

⁵⁰ Vezi Teaha, *Cuvinte latinești*, p. 297.

- Anon. Car. = *Anonymus Caransebesiensis (Dictionarum Valachico-latinum)*. Trimiterile se fac după Gr. Crețu, *Anonymus Caransebesiensis, cel mai vechi dicționar al limbii române, după manuscriptul din Biblioteca Universității din Pesta*, în „Tinerimea română”, noua serie, vol. I, fasc. 3, p. 320-380.
- AUT = „Analele Universității din Timișoara”, Seria științe filologice, 1963 și urm.
- Beltechi, 1978 = Eugen Beltechi, *Elemente arhaice în graiurile din Almăj (Banat)*, în SLL Folc., IV, Reșița, 1978, p. 115-127.
- Borza, *Grăd. Ban.* = Al. Borza, *Material pentru vocabularul etnobotanic al limbii române. Grădini țărănești din Banat*, în DR I, 1920-1921, p. 359-362.
- Botoșineanu, L., *Graiul de pe valea superioară a Someșului Mare*, Iași, Editura Alfa, 2007.
- CADE = I.-A. Candrea, Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat*. Partea I, *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi*, Partea II, *Dicționarul istoric și geografic universal*, București, Editura „Cartea Românească”, [1926-1931].
- Capidan, *Meglenoromâni* (I-III) = Th. Capidan, *Meglenoromâni*. Vol. I. *Istoria și graiul lor*, București, 1925, vol. II. *Literatura populară la meglenoromâni*, București, 1928; vol. III. *Dicționar meglenoromân*, București, f.a. [1935].
- CDDE = I. A. Candrea, Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elemente latine (A-Putea)*, București, 1907-1914.
- Cihac II = A. De Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, Frankfurt, Berlin, București, vol. I, 1870; vol. II, 1879.
- Ciorănescu, DELR = Al. Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, București, Editura Saeculum I. O., 2001 (ediție îngrijită și traducere din limba spaniolă, de Tudora Șandru Mehedinși și Magdalena Popescu Marin).
- Cipariu, *Elemente* = Timotei Cipariu, *Elemente de limbă română după dialecte și monumente vechi*, Blasiu [i.e. Blaj], 1854.
- CL = „Cercetări de lingvistică”, Cluj, I, 1956 și urm.
- Costin, *Gr. băn.* = Costin, L., *Graiul bănățean (Studii și cercetări)*, vol. I, Timișoara, 1926, vol. II, T. Severin, 1934.
- Cuv. băn. = Novacoviciu, E., *Cuvinte bănățene*, Oravița, 1924.
- DA = Academia Română, *Dicționarul limbii române*, București, I, 1913 ș. u.
- DAR = Gheorghe Bulgăr, *Dicționar de arhaisme și regionalisme*, București, EA, 2000.

- DDA = Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân general și etimologic*, ediția I, București, EA, 1963; ediția a II-a, 1974.
- Densusianu, *ILR I-II* = Ov. Densusianu, *Istoria limbii române*, vol. I *Originile*; vol. II, *Secolul al XVI-lea*, București, EȘ, 1961.
- Densusianu, *Hlr* = Ov. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*. Tome II. *Le seizième siècle*, în Ov. Densusianu, *Opere*, ed. îngrijită de B. Cazacu, V. Rusu și I. Serb, București, 1975.
- DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996.
- DLR = Academia Română, *Dicționarul limbii române*, serie nouă, București, 1965 ș. u.
- DSB = *Dicționarul subdialectului bănățean*, redactor coordonator Vasile Șerban, vol. I-II redactor Sergiu Drincu, vol. III-IV redactor Maria Purdela Sitaru, Timișoara, TUT, 1985-1988.
- DU = L., Șăineanu, *Dicționarul universal al limbii române*, ed. a IV-a, București, 1943.
- EA = Editura Academiei.
- EER = Editura Enciclopedică Română.
- EPL = Editura (de Stat) pentru Literatură.
- EȘ sau EȘE = Editura Științifică (și Enciclopedică).
- EW = Lajos Tamás, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen*, Budapesta, 1966.
- FD = *Fonetică și dialectologie*, București, I (1958) și urm.
- Frățilă, *Contribuții lingvistice* = Vasile Frățilă, *Contribuții lingvistice*, Timișoara, Editura de Vest, 1993.
- Frățilă, V., *Etimologii. Istoria unor cuvinte*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2000.
- Frățilă, *Târnave II* = Vasile Frățilă, *Graiul de pe Târnave*, Blaj, Editura Astra, 2005.
- Ghițu, *Partic. băn.* = Galina Ghițu, *Particularități arhaice bănățene*, în „Omagiul lui Alexandru Rosetti la 70 de ani”, București, 1965, p. 295-297.
- Giuglea, G., *Cuvinte românești și romanice*, București, EȘE, 1983 (ediție îngrijită de Florența Sădeanu).
- Graur, *Corrections* = Al. Graur., *Corrections roumaines au REW*, în BL, V, 1937.
- Graur, Al., *Etimologii românești*, București, EA, 1963.
- Gregorian, *Olt. Ban.* = Mihail Gregorian, *Folclor din Oltenia și Banatul răsăritean*, în *Folclor din Oltenia și Muntenia*, București, EPL, 1967.

- Guțu = George Guțu, *Dicționar latin-român*, București, 1983.
- Hasdeu, B. P., *Românii bănățeni din punctul de vedere al conservatorismului dialectal și teritorial*, în AAR, seria II, tom XVIII, 1895-1896, p. 1-69.
- HEM = B. Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor*, Ediție îngrijită și studiu introductiv de Grigore Brâncuș, București, vol. I, 1972; vol. II, 1974; vol. III, 1976.
- Hodoș, C.C. = E. Hodoș, *Cântece cătănești*, Caransebeș, 1898.
- Iliescu-Birău, F.B. = *Ce-am în inimă și-n gând. Folclor din Banat*, vol. îngrijit de Ion Iliescu și Ilie Birău, Timișoara, Comitetul de Cultură și Artă al Județului Timiș, 1968.
- ILR = *Istoria limbii române*, Vol. I, București, EA, 1965; vol II, 1969.
- Ionescu, I., *Dicționar bănățean cu specific local (băpșan)*, Timișoara, Editura Brumar, 2005.
- Ionică, Term. = Ion Ionică, *Terminologia casei în limba română (pe baza ALR)*, în SCL, XVII, nr. 4, 1966, p. 435- 494.
- Ioniță, L. D. = Vasile C. Ioniță, *Lexic dialectal din Cîlnic (județul Caraș-Severin)*, în „Studii de limbă, literatură și folclor”, vol. I, Reșița, 1971, p. 313-329.
- Lex. Reg. I = *Lexic regional*, București, EA, 1960.
- Lex. Reg. II = *Lexic regional*, București, EȘ, 1967.
- Lighezan, GR. = N. Lighezan, *Graiul din localitatea Vermeș, județul Caraș-Severin*, (lucrare de diplomă), Universitatea din Timișoara, 1980.
- Liuba-Iana, F. XXVII ș.u. = S. Liuba și A. Iana, *Medicina populară, credințe, datini, doctorii și descântece populare*, în „Familia”, Oradea, XXVII, 1891; XXVIII, 1892; XXXI, 1895; XXXIII, 1897.
- Liuba-Iana, M. = S. Liuba și A. Iana, *Topografia satului Măidan*, în „Foaia Dieceseană”, Caransebeș, X, 1895 (nr. 28, nr. 26).
- LL = „Limbă și literatură”, București, I, 1955 și urm.
- LR = „Limba română”, București, I, 1952 și urm.
- Mariencescu, *Poezii pop.* = Ath. M. Mariencescu, *Poezii populare din Transilvania*, București, Editura Minerva, 1971.
- MCD = *Materiale și cercetări dialectale*, I, București, 1960, II, Cluj-Napoca, 1983.
- MDA = *Micul Dicționar Academic*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2002.
- Meyer-Lübke, R. WR.= W. Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, Carl Winter-Universitätsbuchhandlung, 1914.

- Molin, V., *Banatul*, în „Calendarul Banatului” pe an. 1933.
- NALR-Banat = *Noul atlas lingvistic român pe regiuni. Banat, I*, sub conducerea lui Petru Neiescu, de Eugen Beltechi, Ioan Faiciuc, Nicolae Mocanu, București, EA, 1980. *II*, 1997. *III*, 1998. *IV*, 2005.
- Novacovicu, C.B. = E. Novacovicu, *Cuvinte bănățene* adunate de..., Oravița, 1924
- Purdela-Sitaru, M., *Elementele lexicale conservatoare în subdialectul bănățean*, în LR, XXVIII, 1979, nr. 5, p. 515-519.
- Pușcariu, EW = Sextil Pușcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. I. Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprache*, Heidelberg, 1905.
- Pușcariu, LR = Sextil Pușcariu, *Limba română, I. Privire generală*, București, 1940; *II. Rostirea*, București, EA, 1959.
- RESEE = „Revue des études sud-est européennes”, București, 1963 și urm.
- REW = W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, ed. a IV-a, Heidelberg, Carl Winter Universität, 1968.
- SCL = „Studii și cercetări lingvistice”, București, I, 1950 și urm.
- SD = „Studii de dialectologie”, volum îngrijit de Vasile Frățilă și Vasile D. Țâra, Timișoara, TUT, 1984.
- Scriban = Augustus Scriban, *Dicționarul limbii române*, Iași, Editura Presa bună, 1939.
- Stoica de Hațeg, Cr. Ban. = Nicolae Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului*, Studiu introductiv, ediție glosar și indice de Damaschin Mioc, Ediția a II-a revăzută, Timișoara, Editura Facla, 1981.
- Șandru, Almăj = D. Șandru, *Enquête linguistiques du laboratoire de phonétique expérimentale de la Faculté des Lettres de Bucarest. V. Vallée de l'Almăj.*, BL, V, 1937 p. 125-189.
- Șandru, FR = D. Șandru, *Folclor românesc*, București, Editura Minerva, 1987.
- Șăineanu, DU = L. Șăineanu, *Dicționar universal al limbei române*, ed. a V-a rev. și adăug., Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1925.
- Șchiopescu = V. Șchiopescu, *D-ăle șoadge*, ms.
- TDR = *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1984 (coordonator Valeriu Rusu).
- Teaha, *Cuvinte latinești* = Teofil Teaha, *Cuvinte latinești moștenite în graiurile românești actuale*, București, EA, 2005.
- TILR II = *Istoria limbii române*, vol. II, București, EA, 1969 (redactor responsabil I. Coteanu).

- Todoran, R., *Contribuții la studiul limbii române*, Cluj-Napoca, Editura „Clusium”, 1998.
- Urițescu, *Fon. Ban.* = Dorin Urițescu, *Fonetismul unor graiuri românești din nordul Banatului*, Rezumatul tezei de doctorat, Timișoara, 1977.
- Ursan, *Mărginimea* = V. Ursan, *Graiul din Mărginimea Sibiului*, Sibiu, Editura „Alma Mater”, vol. I, 2006.
- Varlaam, *Cazania* = Varlaam, *Cazania 1643*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1643.
- Vulpe, *Porțile de Fier* = Magdalena Vulpe, *Observații asupra sintaxei graiului din zona „Porțile de Fier”*, în Cohuț-Vulpe, „Graiul din Zona Porțile de Fier”, I, *Texte. Sintaxă*, București, 1973, p. 363-393.
- Weigand, *Banat/Jb* = G. Weigand, *Der Banater Dialekt*, Jahresber, III, 1896, p. 198-332 și separat, Leipzig, 1896.
- WLAD = G. Weigand, *Linguistischer Atlas des dacorumänischen Sprachgebietes*, Leipzig, 1909.